

**ВЕЛИКОЕ КНЯЖЕСТВО ЛИТОВСКОЕ И БЕЛОРУССИЯ
ГЛАЗАМИ РОССИЙСКИХ И ПОЛЬСКИХ УЧЕНЫХ***

'850*4+63=" ; 6*69+02483

S. Rosik

**ŚWIATOPĘŁK I, KSIĄŻĘ TUROWA I KIJOWA, W ŚWIETLE
«KRONIKI THIETMARA».
W KRĘGU PRZEKAZÓW ŹRÓDŁOWYCH DO POCZĄTKÓW
BIAŁORUSI**

Thietmar, biskup Merseburga (zm. 1018), nad wyraz doceniał moc słowa pisanego w kształtowaniu życia społecznego i politycznego. Kronikarską twórczość, imponującą na tle całej ówczesnej epoki post-karolińskiej¹, podjął bowiem w przekonaniu, że trwały był jego własnej diecezji – wskrzeszonej w 1004 po ćwierćwieczu jej niebytu wskutek parcelacji między sąsiednie biskupstwa — zapewni właśnie wpisanie jej na karty dziejów powszechnych. Losy umiłowanego Merseburga, miasta i diecezji, ściśle złączył z głównym nurtem opowieści

* Статьи данного раздела подготовлены в рамках Мероприятия 8 темплана Санкт-Петербургского государственного университета: Международный научный семинар «Великое княжество литовское глазами российских и польских ученых», шифр ИАС 5.44.1169.2011.

¹ Zob. *Grabski A. F.* Dzieje historiografii. Poznań, 2003. S. 84.

o dokonaniach dynastii saskiej w monarchii wschodniofrankijskiej (Niemczech), która w dobie Ottonów sięgnęła godności cesarzy Rzymu².

Sam Thietmar zaliczał się do ścisłej elity (*principes*) skupionej wokół ich następcy, Henryka II (1002–1024) i właśnie jako uczestnik a zarazem znakomity obserwator życia politycznego roztoczył wielowątkową, nasyconą licznymi dygresjami, opowieść o współczesnych mu wydarzeniach. Geograficzny horyzont jego przekazu objął krąg italski i bizantyński, na zachodzie sięgnął wysp brytyjskich, na północy królestw skandynawskich, na wschodzie zaś — co najbardziej istotne w tych rozważaniach — ogarnął Ruś i sąsiadujących z nią koczowników. Tym samym w kronice merseburskiego biskupa znalazło się też miejsce dla kilku epizodów ważnych z perspektywy kreślenia najdawniejszych dziejów Białorusi.

Skupimy uwagę przede wszystkim na problemach księstwa turowskiego, a ściślej perypetiach władającego nim w czasach Thietmara Świątopełka I. Wpisują się te wątki w szerszy kontekst przedstawiania problemów Rusi, traktowanej przez Thietmara jako królestwo z Kijowem jako stolicą (*caput regni*)³, przy czym istotny kontekst w tym zakresie stanowią stosunki tej państwowości z Polską pierwszych Piastów, zwłaszcza za Bolesława Chrobrego. Dla kronikarza sprawy te były tym bardziej nieobojętne, że u boku tego władcy odnajdował w konkretnych sytuacjach bliskie mu osoby z Niemiec, dowódców stojących na czele posiłków wspierających działania Chrobrego na Rusi⁴, a przede wszystkim podległego metropolii w Gnieźnie biskupa Kołobrzegu Reinberna, ale pochodzącego Niemiec, ściśle z okręgu Hassegau położonego w granicach diecezji Thietmara⁵.

Reinbern zmarł na Rusi dokąd udał się z poruczenia polskiego władcy, Bolesława Chrobrego, w orszaku jego córki, nieznannej dziś z imienia, a wydanej za mąż za Świątopełka, według *Powieści lat minionych*, księcia turowskiego⁶. Ojciec tego ostatniego, Włodzimierz Wielki, oskarżył młodych o spisek i uwięził, a ofiarą tych represji padł także Reinbern. O długości jego pobytu na Rusi i charakterze podejmowanych działań można jedynie snuć domysły⁷. Jego zgon zaś w więzieniu w literackim ujęciu Thietmara wieńczy życie niepospolite: biskupa, który szerząc ewangelię wśród nadbałtyckich Słowian, zwalczał panowanie złych mocy w

² Zob. Kronika Thietmara / Tekst łaciński i polski, tłum., wstęp i komentarz M. Z. Jedlicki. Poznań, 1953. – O autorze oraz jego dziele zob.: *Lippelt H.* Thietmar von Merseburg. Reichsbischof und Chronist. Köln; Wien, 1973. (Mitteldeutsche Forschungen. Bd. 72). S. 46–137; *Schulmeyer-Ahl K.* Der Anfang vom Ende der Ottonen. Konstitutionsbedingungen historiographischer Nachrichten in der Chronik Thietmars von Merseburg. Berlin, 2009; *Jedlicki M. Z.* Wstęp // Kronika Thietmara / Tekst łaciński i polski, tłum., wstęp i komentarz M. Z. Jedlicki. Poznań, 1953. S. I–XXXI; *Trillmich W.* Einleitung // Thietmari Merseburgensis Episcopi Chronicon / Wyd. W. Trillmich. Darmstadt, 1992. S. IX–XIII; *Strzelczyk J.* Thietmar // SSS. Wrocław; Warszawa; Kraków. T. 6/1 / Red. G. Labuda, Z. Stieber. S. 74 n.; *Rosik S.* Interpretacja chrześcijańska religii pogańskich Słowian w świetle kronik niemieckich XI–XII wieku (Thietmar, Adam z Bremy, Helmold). Wrocław, 2000. (Acta Universitatis Wratislaviensis. T. 2235. Historia. T. CXLIV). S. 43–60; *Ożóg K.* Posłowie // Kronika Thietmara / Tłumaczenie, wstęp i przypisy M. Z. Jedlicki. Kraków, 2002. S. 413–417.

³ Kronika Thietmara. VIII. 32. S. 623.

⁴ Kronika Thietmara. VIII. 31. S. 621.

⁵ Kronika Thietmara VII. 72. – O Reinbernie ostatnio: *Rosik S.* *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa* (XII wiek). Wrocław 2010. S. 21–44 (tamże literatura zagadnienia).

⁶ Powieść' wriemiennych let. Moskwa; Leningrad, 1950. Cz. 1 / Tekst i tłum. D. S. Lichaczew i B. A. Romanowa; Red. W. P. Adrjanowa-Peretc. – O dziele i autorze zob. np.: *Sielicki F.* Wstęp // Powieść minionych lat / Tłum. i oprac. F. Sielicki. Wrocław, 1999. S. I–LXIV.

⁷ Do nich należy pomysł, iż Reinbern prowadził działalność misyjną na obszarze dopiero chrystianizowanego księstwa turowskiego, a także przypisanie temu biskupowi jakichś akcji kościelnych w Kijowie (tak np.: *Sielicki F.* Wstęp. S. XLVI). Poglądy te są w istocie nieweryfikowalne. Pewne podstawy — w kontekście dyskusowanych wiadomości Thietmara — ma natomiast przekonanie, iż Reinbern angażował się w spisek Świątopełka przeciw Włodzimierzowi (zob. np.: *Sielicki F.* Wstęp. S. XLVI), ale i w tym wypadku można mówić jedynie o prawdopodobieństwie.

świecie (nawet w wymiarze kosmicznym)⁸, a następnie przez umartwienie ciała i męczeństwo w więzieniu przygotowywał duszę do sięgnięcia chwały niebios. Tak skonstruowana postać zderza się w narracji merseburskiego kronikarza z kreacją Włodzimierza Wielkiego, którego postawę ukazano jako zaprzeczenie cnót czystości i sprawiedliwości, za co po śmierci czekać go miały “płomienie zemsty”⁹.

Obraz ten nie wyraża jednak najpewniej przekonania o wiecznym potępieniu Włodzimierza, gdyż Thietmar podkreślił pokutne praktyki tego władcy, które miały zmazać jego winy, a co więcej, nie oprotestował decyzji o pochowaniu go w środku kijowskiego soboru św. Klemensa. Śmierć Włodzimierza Wielkiego przyniosła natomiast według merseburskiego dziejopisa podział królestwa między synów zmarłego, zinterpretowany z przywołaniem słów z *Ewangelii wg św. Łukasza* (2, 17) jako nieszczęście: każde podzielone królestwo czeka spustoszenie. Co istotne kronikarz wzywa w tym momencie całą *Christianitas*, by modliła się o odwrócenie tej plagi, co stanowi znakomity przykład troski o dobro współwyznawców Chrystusa bez względu na podziały polityczne¹⁰.

Słowa te odnoszą się nie do jakiegoś potencjalnego zagrożenia, ale już — na bieżąco relacjonowanego przez Thietmara — się ziszczającego. Kronikarz zaznaczył bowiem, że po śmierci Włodzimierza Światopełk zdołał zbiec z więzienia (aczkolwiek bez żony) i schronić się w Polsce, u teścia, który ostatecznie stał się sprawcą “żałosnej szkody” (*lugubre damnum*) na Rusi. Był nią najazd z roku 1018. 22 lipca, jak opisał kronikarz, w bitwie nad “pewną rzeką” wojska Jarosława Mądrego zostały rozbite przez armię Bolesława, posiłkowaną także przez Niemców. Po wkroczeniu na Ruś Bolesław zajmował poszczególne miasta, a ostatecznie Kijów, wcześniej znękany przez sprzymierzonych z polskim władcą Pieczyngów. Thietmar, który wiadomości te zaczerpnął najpewniej od niemieckich uczestników wyprawy, był pod wrażeniem ogromu i bogactwa miasta: osiem rynków, 40 kościołów, niesłychane mnóstwo mieszkańców, w tym zbiegłych niewolników a także “ruchliwych” Duńczyków¹¹.

Thietmar podkreślił, iż Bolesław i jego sojusznicy mocno wzbogacili się na tej wyprawie, a jej politycznym skutkiem było oddanie tronu kijowskiego Światopełkowi. Z niewoli wydobyta została też jego małżonka, czyli córka Chrobrego (w zamian za uwolnienie rodziny Jarosława — oprócz jego siostry Przedstawy uprowadzonej do Polski). W obliczu tych faktów wyprawa Chrobrego przedstawia się jako interwencja w spory dynastyczne na Rusi. I na ten jej wymiar wskazuje też wzmianka Thietmara o tym, iż po klęsce nad Bugiem, Jarosław zajął pewne miasto czy gród (*civitas*) swojego brata i uprowadził jego ludność. Nazwy tego ośrodka kronikarz nie podał, natomiast w dyskusji naukowej bierze się pod uwagę Turów i Pińsk, jako główne ośrodki władztwa Światopełka przed wejściem na tron w Kijowie¹².

W perspektywie *Kroniki Thietmara* zatem pierwotne władztwo Światopełka — czyli według *Powieści lat minionych* powstałe na dawnych plemiennych terytoriach Dregowiczów księstwo turowskie¹³ — przedstawia się jako część jednego, targanego podziałami i walkami, królestwa (*regnum*) Rusi rządzonego przez rodzinę Włodzimierza. Taki obraz współczesnego

⁸ Mowa tu o anihilacji przybytków pogaństwa oraz rytuale mającym na celu przepędzenie demonów z morza (zob. *Kronika Thietmara*. VII, 72. S. 571), ostatnio w tej sprawie zob.: *Rosik S. Conversio gentis Pomeranorum...* S. 23–28.

⁹ *Kronika Thietmara*. VII, 73. S. 573.

¹⁰ *Kronika Thietmara*. VII, 74. S. 573.

¹¹ *Kronika Thietmara*. VIII, 32. S. 621, 623.

¹² Zob. niżej, przyp. 23.

¹³ *Powieść wriemiennych let*. S. 46. Pod r. 988.

mu świata merseburski kronikarz wykreował, kierując się — jak wyżej wskazano — nie samą li tylko ciekawością sytuacji zaistniałej wówczas na Rusi, ale przede wszystkim realizując cele twórczości ważne z perspektywy projektowanego adresata dzieła, a zatem elit, zwłaszcza kościelnych, ówczesnych Niemiec.

Perypetie Reinberna czy wzmianka o “naszych” (oczywiście dla Thietmara) uczestniczących i ginących na wyprawie Chrobrego, stały się więc — o tym już wyżej wspomniano — istotnym czynnikiem kierującym zainteresowanie kronikarza ku sprawom ruskim. Z drugiej natomiast strony wpływ na kształt tego przekazu wywarło traktowanie historii na zasadzie “nauczycielki życia”, a w konsekwencji tworzenia narracji o sprawach minionych w taki sposób, by życia uczyła¹⁴. Ważne okazuje się więc w tym wypadku interpretowanie dzieł władztwa Rurykowiczów, postępowania Włodzimierza i jego synów, *in specie aeternitatis*: podejmowanie oceny moralnej, odnajdywanie w losach indywidualnych i całego kraju ziszczania się wyroków niebios, a także zachęcanie, by modlitwą oddalać zło.

W tak zakrojonej perspektywie dziejopisarskiej obraz spraw ruskich, zwłaszcza dobór faktografii, jest jedynie fragmentaryczny, a wzmacnia tę konstatację zestawienie przekazu Thietmara z późniejszą w ostatecznej redakcji o blisko stulecie narracją *Latopisu* Nestora (o czym szerzej niebawem). Jednakże to właśnie kronika Thietmara oddaje stan wiedzy w pełni współczesnej opisywanym wydarzeniom i dlatego w szczegółach liczyć się należy z jej wyjątkową użytecznością badawczą i jej przyznać istotną rolę w weryfikacji danych późniejszej opowieści latopisarskiej. Przypomnijmy zatem zasadniczy schemat losów Świątopełka wyłaniający się z kroniki merseburskiego biskupa:

1) książę ów poślubia córkę Chrobrego, do której o orszaku wysłanego na Ruś dołączono biskupa Reinberna¹⁵. Data wydarzenia nie jest znana.

2) Świątopełk zostaje oskarżony o spisek i wtrącony wraz z małżonką, podobnie jak Reinbern, do więzienia (być może w samym Turowie¹⁶). Z próbą uwolnienia ich łączy się hipotetycznie wzmiankę Thietmara o wyprawie Chrobrego na Ruś w 1013 r.¹⁷, co pozwoliło zaproponować datację uwięzienia Świątopełka i jego małżonki, a także Reinberna, najpóźniej w tym roku¹⁸. Warto jednak zaznaczyć, że w przedstawionym przez Thietmara ciągu zdarzeń

¹⁴ Pod tym względem twórczość Thietmara dobrze koresponduje z ogólną charakterystyką celów dziejopisarstwa (*causa scribendi*) w wiekach średnich, celnie ujętą przez: *Potkowski E.* Problemy kultury piśmiennej łacińskiego średniowiecza // *Przegląd Humanistyczny*. 1994. Nr. 3. S. 34: “*Causa scribendi* dziejopisa z XI–XV w. to nie dialog z nieokreśloną potomnością — publicznością oczekującą nowin i rozrywki — lub chęć ocalenia od zapomnienia obiektywnie opisywanych wydarzeń, lecz wpływanie na myśli i działania współczesnych, określonych osób, środowisk, wspólnot i grup społecznych”.

¹⁵ Okoliczności, w jakich Reinbern został wysłany na Ruś, wciąż budzą dyskusję w nauce. Pod uwagę warto wziąć w tym wypadku dwa zasadnicze nurty hipotez: 1) wskutek utraty kontroli nad obszarami nadbałtyckim przez Chrobrego (wskutek zaangażowania jego sił od 1002/3 w pasmo konfliktów z niemieckim Henrykiem II) i powrotu pomorskiej ludności do pogaństwa Reinbern opuścił swoją diecezję i ostatecznie przydzielony został jako kapelan piastowskiej księżniczce udającej się na Ruś (tak np.: *Strzelczyk J.* Bolesław Chrobry. Poznań, 1999. S. 166); 2) Reinbern, podobnie jak inni biskupi w tym czasie, wypełniał rozmaite zadania dyplomatyczne na rzecz władcy i jednym z nich okazała się podróż na Ruś u boku wydawanej za żonę córki Bolesława. Niewykluczone, że zadanie mu powierzone dotyczyło też spraw kościelnych, co mogło stać się jedną z przyczyn wtrącenia go do więzienia (jednak to tylko domysły, zob. wyżej, przyp. 6). W tej koncepcji ewentualny upadek diecezji kołobrzesckiej wskutek powrotu pogaństwa na jej obszarze nie musi być brany pod uwagę (np.: *Kowalczyk E.* Momenty geograficzne państwa Bolesława Chrobrego. Na styku historii i archeologii // *Kwartalnik Historyczny*. 2000. Nr. 107. Z. 2. S. 74).

¹⁶ Zob. np.: *Lysenko P. F.* Skazanie o Turowie. Minsk, 2006. S. 94 n.

¹⁷ Kronika Thietmara VI, 91. S. 445.

¹⁸ Zob. np.: *Sielicki F.* Wstęp. S. XLVI.

jedynym o znanej dacie jest zgon Włodzimierza Wielkiego (1015), przed którym usytuowano śmierć Reinberna.

3) Po zgonie Włodzimierza Światopełk, bez żony, ucieka z niewoli.

4) W 1018 r. Światopełk wyrusza na Ruś, ale u boku przewodzącego wyprawie Bolesława Chrobrego. Po pokonaniu Jarosława Mądrego w bitwie nad rzeką polski władca zajmuje Kijów, z którego wyjeżdża z łupami (jeszcze w 1018 r.), zostawiając panowanie Światopełkowi. Pokonany Jarosław nie został jednak wyeliminowany z dalszej gry o władzę, a nawet zdołał uprowadzić ludność z anonimowego w przekazie miasta (*civitas*) należącego do Światopełka.

Ten ciąg wydarzeń w istotnych punktach koresponduje z późniejszą w ostatecznej redakcji o blisko stulecie relacją *Powieści minionych lat* o losach Światopełka, a przede wszystkim w zakresie takich wiadomości jak: powrót ruskiego księcia do kraju u boku Chrobrego, bitwa nad rzeką — w przekazie Nestora jest nią Bug — zakończona porażką Jarosława Mądrego, czy wreszcie wkroczenie polskiego władcy do Kijowa. Te zbieżności pozwalają optymistycznie spojrzeć na użyteczność obydwu przekazów w zakresie faktografii roku 1018¹⁹. Z drugiej strony jednak warto podkreślić istotne różnice między zestawionymi relacjami kronikarskimi.

Otóż w *Powieści minionych lat* brak wiadomości o represjach Włodzimierza wobec Światopełka i jego otoczenia, a co więcej tuż przed śmiercią miał pierwszy z wymienionych szykować wyprawę przeciw Jarosławowi w Nowogrodzie, której nie zdążył przeprowadzić. Po zgonie ojca to Światopełk objąć miał tron w Kijowie, dopuszczając się przy tym zbrodni na braciach, by wyeliminować ich z udziału we władzy. Jedynym ocalałym z ich grona okazał się Jarosław Mądry, który wkrótce zdołał przepędzić Światopełka z Kijowa (1016). O wydarzeniach tych głucho w przekazie Thietmara, aczkolwiek warto wziąć pod uwagę to, iż ucieczkę Światopełka z więzienia do Polski po śmierci Włodzimierza (1015) i powrót na Ruś w 1018 u boku Chrobrego dzielić mogły przecież co najmniej dwa lata, a zatem nie sposób wykluczyć, by w tym czasie nie angażował się w konflikt o tron w Kijowie.

W tej sytuacji trudno na podstawie danych Thietmara kwestionować użyteczność narracji tzw. Nestora do ustalania faktografii odnośnie do lat 1015–1016. Inaczej jednak potraktować należy inny dysonans między obydwoma przekazami. Otóż Thietmar przedstawia powrót Chrobrego do Polski jako szczęśliwy, tryumfalny, a tymczasem w *Powieści minionych lat* pojawia się motyw jego wypędzenia i to przez Światopełka, który odstąpił od sojuszu i doprowadził do wybicia polskich wojsk w grodach na Rusi²⁰. Biorąc pod uwagę fakt, iż merseburski biskup pisał o wydarzeniach na bieżąco (jeszcze w tym samym roku zmarł), trudno uznać, że przeoczyłby tak istotne okoliczności wydarzeń, w których uczestniczyli też znani mu rycerze z Niemiec.

Próbowano więc wyjaśniać pojawienie się wątku wypędzenia Chrobrego i zabicia jego wojsk w grodach ruskich przeniesieniem na rok 1018 historii drugiego z polskich Bolesławów, Szczodrego zwanego też Śmiałym²¹. Warto jednak wziąć również pod uwagę alternatywną możliwość, iż motyw konfliktu między Światopełkiem a Chrobrym pojawił się w latopisie jako

¹⁹ Warto w tym miejscu nadmienić, że o bitwie nad Bugiem i zajęciu Kijowa napisał również w drugiej dekadzie XII w. Gall Anonim (Galli Anonymi cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum / Wyd. C. Maleczyński. (Monumenta Poloniae historica nova series. T. 2). Cracoviae, 1952. T. I. S. 7).

²⁰ Powieść' wriemiennych let. S. 54. Pod r. 1018.

²¹ Mowa o wyprawie Szczodrego na Ruś z 1069 r. (Sielicki F. Wstęp. S. XLIV–XLV).

opowieść powstała w rezultacie postępującego z upływem lat wyolbrzymiania negatywnych cech pierwszego z wymienionych w tradycji ruskiej. W takim kontekście łatwo mogło dojść do przypisania mu postawy niewdzięczności i zdrady wobec sojusznika oraz okrucieństwa w pozbywaniu się jego wojsk z ruskich grodów.

Kwintesencję tego pejoratywnego przedstawiania Światopełka w *Powieści minionych lat* stanowi przydawany mu epitet: przeklęty (*okajannyj*), wiązany ściśle z grzechami godnymi biblijnego Kaina²². Pozostaje więc zaznaczyć, że przekaz Thietmara — co istotne, współczesny — ukazuje postać Światopełka w jaśniejszym świetle, a nawet pozwala odnaleźć w nim przede wszystkim ofiarę konfliktów dynastycznych na Rusi, zwłaszcza po uwzględnieniu (znanego *Powieści minionych lat*) faktu utraty przez niego tronu kijowskiego, a ostatecznie śmierci w walce z młodszym bratem, Jarosławem, dla którego ruska tradycja dziejopisarska okazała się przychylna.

W kontekście powyższych obserwacji Turów przedstawia się jako jeden z trzech głównych ośrodków Rusi w X–XI w. (obok stołecznego Kijowa i Nowogrodu) i nie przypadkiem tam też, pod koniec XI w., ulokowano biskupstwo. Z pewnością objęcie Turowa przez Światopełka I przyczyniło się do wzmocnienia rangi tego centrum politycznego²³ w zakresie podziałów dzielnicowych na Rusi, do których sięga tradycja białoruska w poszukiwaniu korzeni obecnej narodowości i państwa. Warto przy tym pamiętać, że Turów w świetle *Powieści minionych lat* wybrany został na siedzibę Światopełka, mając już niemałe znaczenie i tradycję założenia przez Turego. Wspomnienie tego założycielskiego wątku w jednym zdaniu ze wzmianką o Rogwołodzie przybyłym “zza morza”, by osiąść w Połocku, stało się przesłanką do poszukiwania skandynawskiej (właśnie zamorskiej) metryki obydwu postaci²⁴. To już jednak przedmiot innej debaty, obecnie szczególnie atrakcyjnej na gruncie archeologii²⁵.

Pozostając zaś w kręgu przekazu Thietmara warto podkreślić, że sprawy Rusi, losy rządzącej nią elity, stanowiły integralną część opowieści o wspólnocie ludów zorganizowanej politycznie z udziałem związków dynastycznych, a spajanej ideowo na gruncie religii chrześcijańskiej i kulturowania tradycji Rzymu. Zapatrzony w miasto nad Tybrem, “głowę wszystkich miast”²⁶, kronikarz z Merseburga zdeprecjonował jednak uniwersalistyczną tradycję Konstantynopola, traktując ów “nowy Rzym” nad Bosforem jako centrum świata Greków²⁷. Roztoczył zatem obraz świata nacechowany okcydentalizmem, co również zarzutowało na ocenę geopolitycznego położenia ówczesnej Rusi.

Thietmar potraktował ją jako przeszczeń, w której — obok Konstantynopola — zaznaczył się wpływ polityczny podmiotów z kręgu łacińskiego (Polski, Niemiec), co uświadamia, że na początku XI w. wciąż jeszcze ważyły się losy, z kręgiem którego z “Rzymów” Ruś ostatecznie zwiąże swe dziejowe losy. A zatem najszerszy kontekst ujmowania spraw ruskich wyznaczyła

²² Powieść’ wriemiennych let. S. 52. Pod r. 1015.

²³ Warto w tym miejscu podkreślić, iż pogląd, iż Powieść minionych lat błędnie przenosi znaczenie Turowa z czasów Światopełka II (1050–1113) na przełom X – XI w., łączony z uznaniem Pińska za stolicę Światopełka I (tak np.: *Kosman M. Historia Białorusi*. Wrocław, 1979. S. 43 n.), nie ma podstaw źródłowych (co podkreślają np.: *Kijas A., Tyszkiewicz J. Turów // SSS*. T. 6. S. 218–221).

²⁴ Ostatnio: *Duczko W. Ruś Wikingów*. Warszawa, 2007. S. 107 n.

²⁵ Debata nad rolą skandynawskich kontaktów w początkach Rusi zyskała niedawno nowy impuls w postaci badań Władysława Duczki, bazującego przede wszystkim na materiale archeologicznym (*Duczko W. Ruś Wikingów*).

²⁶ Kronika Thietmara. VII, 71. S. 569: Rzym jako “arca Romulea” nazwany został “omnium capud urbium”.

²⁷ Kronika Thietmara. II, 15. S. 63; III, 23. S. 141.

w kronice Merseburczyka realizacja w praktyce politycznej idei uniwersalistycznych, fundamentalnych dla ukształtowania się w wiekach średnich “nowej postaci świata”, czyli cywilizacji europejskiej w zasadniczym rysie dającej wyraz kontynentalnej jedności wschodu i zachodu²⁸.

Данные о статье:

Автор: Rosik, Stanisław, доктор исторических наук, Университет Вроцлава, Вроцлав, Польша. staszek_rosik@yahoo.com

Заголовок: Światopelk I, książę Turowa i Kijowa, w świetle “Kroniki Thietmara”. W kręgu przekazów źródłowych do początków Białorusi [Святополк I, князь Турова и Киева, в свете «Хроники» Титмара. Из источников о происхождении Беларуси].

Резюме: Хроника Титмара, епископа Мерзебургского (ум. 1018), имеет исключительное значение для понимания истории Европы в X – начале XI в. В XI веке изложение сосредоточено на судьбе Римской империи на Западе, подчеркивая в этой связи место Мерзебургской епархии. Однако затрагиваются и проблемы древнерусской истории. Титмар был хорошо информирован о жизни и деятельности Святополка I, Туровского князя, о событиях в Киеве, о последних годах жизни Владимира I Великого (ум. 1015) и о борьбе за власть после его смерти. Его изложение актуально, современно описываемым событиям, хотя и содержит элементы богословского понимания истории. Важно, что Титмар отмечает в этих событиях роль Болеслава Храброго, в частности, епископа Рейнберна из Колобжега, который умер в заключении в Руси. История Святополка у Титмара в основном соответствует последующей русской историографии (особенно так называемой Летописи Нестора), но дает ему гораздо более мягкие оценки. На Руси же Святополк за братоубийство удостоился эпитета «проклятый».

Ключевые слова: Киевская Русь, Туровское княжество, Святополк, Титмар Мерзебургский, Рейнберн, епископ Колобжега.

Information about the article:

Author: Rosik, Stanisław, Doctor of Historical Science, Wrocław University, staszek_rosik@yahoo.com

Title: Swiatopelk I, Duke of Turov and Kiev in the Light of “Thietmar’s Chronicle”. In the Range of Sources Reaching the Beginnings of Belarus

Abstract: The Chronicle of Thietmar, Bishop of Merseburg (died 1018) is a work of exceptional significance for the knowledge of the history of Europe in the 10th and at the beginning of the 11th c. The author focused on the fate of the Roman Empire in the West emphasising the place of the Merseburg Diocese, however, in his account there was also place for the problems of Rus. There is a lot of valuable information about the last years of the rule of Vladimir the Great (died 1015) and the rivalry for power after his death in the part referring to Swiatopelk I, Duke of Turov and later Kiev – a contemporary account with some elements of a theological interpretation of history. For Thietmar it was important to stress the role of Boleslav the Brave in these events and in particular the role of Reinbern, Bishop of Kolberg, who had connections with this Polish ruler and died imprisoned in Rus. The chronicler’s account on Swiatopelk significantly corresponds with the later Russian historiography (mainly with the *Chronicle* of the so called Nestor), however, the assessment of the acts of the duke, who according to the Russian tradition due to crimes committed against his brothers was called “cursed”, was much gentler.

Key words: Swiatopelk I of Turov; Thietmar of Merseburg, Reinbern, Bishop of Kolberg; Kievan Rus

References:

- Duczko, Władysław. *Ruś Wikingów*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2007. 252 s.
Grabski, Andrzej Feliks. *Dzieje historiografii*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003. 866 s.
Jedlicki, Marian Zygmunt. Wstęp, in *Kronika Thietmara / Tekst łaciński i polski, tłum., wstęp i komentarz* Marian Zygmunt Jedlicki. Poznań: Instytut Zachodni, 1953. S. I–XCIV.

²⁸ Ten ogólny pogląd znakomicie wyraża i uzmysławia synteza: *Leciejewicz L.* 1) Nowa postać świata. Narodziny średniowiecznej cywilizacji europejskiej. wyd. 2. Wrocław, 2007; 2) La nuova forma del mondo. La nascita della civiltà europea medievale. Bologna, 2004.

Kijas, Artur, Tyszkiewicz, Jan. Turów, in *Słownik starożytności słowiańskich*. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII / Red. Gerard Labuda, Zdzisław Stieber. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, 1977. T. 6. S. 218–221.

Kosman, Marcell. *Historia Białorusi*. Wrocław: Ossolineum, 1979. 405 s.

Kowalczyk, Elżbieta. *Momenty geograficzne państwa Bolesława Chrobrego*. Na styku historii i archeologii, in *Kwartalnik Historyczny*. 2000. Nr. 107. Z. 2. S. 41–76.

Leciejewicz, Lech. *La nuova forma del mondo*. La nascita della civiltà europea medievale. Bologna: Il Mulino, 2004. 474 s.

Leciejewicz, Lech. *Nowa postać świata*. Narodziny średniowiecznej cywilizacji europejskiej. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007. 499 s.

Lippelt, Helmut. *Thietmar von Merseburg*. Reichsbischof und Chronist. Köln; Wien: Böhlau Verlag, 1973. (Mitteldeutsche Forschungen. Bd. 72). 245 s.

Lysenko, Petr Fedorovich. *Skazanie o Turowie*. Minsk: Belorusskaia nauka, 2006. 116 s.

Ożóg, Krzysztof. Posłowie, in *Kronika Thietmara* / Tłumaczenie, wstęp i przypisy Marian Zygmunt Jedlicki. Kraków: Universitas, 2002. S. 413–417.

Potkowski, Edward. Problemy kultury piśmiennej łacińskiego średniowiecza, in *Przegląd Humanistyczny*. 1994. Nr. 3. 21–40.

Rosik, Stanisław. *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa (XII wiek)*. Wrocław: Chronicon, 2010. 711 s.

Rosik, Stanisław. *Interpretacja chrześcijańska religii pogańskich Słowian w świetle kronik niemieckich XI–XII wieku (Thietmar, Adam z Bremy, Helmold)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. (Acta Universitatis Wratislaviensis. T. 2235. Historia. T. CXLIV). 368 s.

Schulmeyer-Ahl, Kerstin. *Der Anfang vom Ende der Ottonen. Konstitutionsbedingungen historiographischer Nachrichten in der Chronik Thietmars von Merseburg*. Berlin: Walter de Gruyter, 2009. 463 s.

Sielicki, Franciszek. Wstęp, in *Powieść minionych lat* / Tłum. i oprac. Franciszek Sielicki. Wrocław; Warszawa; Kraków: Ossolineum, 1999. S. I–LXIV.

Strzelczyk, Jerzy. *Bolesław Chrobry*. Poznań: Wydawnictwo WBP, 1999. 292 s.

Strzelczyk, Jerzy. Thietmar, in *Słownik starożytności słowiańskich*. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII / Red. Gerard Labuda, Zdzisław Stieber. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum 1977. T. 6. S. 74–75.

Trillmich, Werner. Einleitung, in *Thietmari Merseburgensis Episcopi Chronicon* / Wyd. Werner Trillmich. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1992. S. I–XXXI.